

Stationsbyprojektet

Af Chr. R. Jansen

Kværndrup burde have været større end Ringe. Den havde for omkring 150 år siden en lang række forudsætninger herfor: centrale landeveje, der forbandt henholdsvis Svendborg-Odense og Bøjden-Nyborg, gik gennem landsbyen; den havde et stort opland, der var bro og poststation, og befolkningstallet i byen var ganske stort. 258 mennesker boede der i Kværndrup i 1840, mens Ringe kun havde 104 beboere.

Men det gik ikke, som det burde. Allerede i 1860 var der flere indbyggere i Ringe end i dens sydlige nabo-by, selv om det ikke var mange. De følgende årtier viste klart, at der var forskel på de to stationsbyer. Omkring århundredskiftet var der over 1.000 indbyggere i Ringe, mens Kværndrup endnu ikke havde passeret de 500, og ved besættelsen i 1940 var Ringe mere end tre gange så stor som Kværndrup.

Hvorfor det gik sådan, er et af de mange spørgsmål, som Stationsbyprojektet vil søge at besvare. For to år siden besluttede Statens humanistiske Forskningsråd at iværksætte et 4-årigt projekt, der dels gennem samlede oversigter, dels ved enkeltundersøgelser skal søge at kaste lys

over de danske stationsbyers historie fra deres opkomst i sidste halvdel af det 19. århundrede frem til slutningen af mellemkrigstiden. For ikke alene ved man ikke, hvorfor Ringe blev større end Kværndrup, men der er et utal af spørgsmål om stationsbyernes udvikling og liv, som er ubesvarede. Noget af det første, Stationsbyprojektet er gået i gang med at undersøge, er byernes befolkningsforhold og deres forbindelse til omverdenen ad veje og baner. To historikere har gennem 1 ½ år beskæftiget sig med disse emner, ikke kun for Ringe og Kværndrups vedkommende, men for en række udvalgte stationsbyer over hele landet. Det er f.eks. takket være deres undersøgelser, at de nævnte befolkningstal for Ringe og Kværndrup fra det 19. århundrede kan oplyses, for indtil nu har det kun været muligt at skaffe befolkningstal for stationsbyer - og det endda kun for en lille del af dem - fra tiden efter 1901. De to medarbejders studier, der forventes at kunne offentliggøres i bogform i sidste halvdel af 1982 og begyndelsen af 1983, skal imidlertid ikke kun fortælle om befolkningstal, men virkeligt vise, hvem det var, der boede i sta-

tionsbyerne, og hvor de kom fra (var det f.eks. købmanden, der almindeligvis kom først, hvornår kom der flere handlende, håndværkere og industriarbejdere, var det unge mennesker uden børn, der prægede stationsbyerne i deres opkomst, og blev pensionister senere et væsentligt element?) Vej- og transportundersøgelsen vil fortælle om, hvornår vejene omkring stationsbyerne blev anlagt, var det før eller efter jernbanen blev bygget? Men også spørgsmål som transportens gang vil der blive kastet lys over (tog f.eks. folk fra Kværndrup til Ringe for at handle, når de skulle have større ting, eller var Svendborg eller måske Odense hyppigere målet?). En smagsprøve på resultater af undersøgelser netop vedrørende Ringe og Kværndrup kan man få i Kirsten Helle Pedersens artikel: »Stationsbyer ved den sydlige del af Svendborgbanen« i årbog for Svendborg og Omegns Museum 1981.

Samtidig med, at der er ved at blive lagt sidste hånd på disse undersøgelser, har Stationsbyprojektet taget nye spørgsmål op. I den følgende tid vil en række medarbejdere beskæftige sig med de folkelige bevægelser i byerne. Blandt andet skal det undersøges, hvorledes det religiøse liv udfoldede sig. Talrige religiøse foreninger og sammenslutninger etablerede sig i stationsbyerne. For-

mentlig havde disse foreninger deres udspring i det omkringliggende landbrugssamfund, men bl.a. af praktiske grunde blev stationsbyen - sognets trafikale og efterhånden også befolkningsmæssige centrum - stedet, hvor forsamlingshuse, missionshuse og kirker blev bygget. Men man kommer næppe heller uden om, at de mange tilflyttere, der ikke havde nogen rod i den nye by, søgte sammen i fællesskaber for at skabe sig et fast livsgrundlag, og at vi derfor får et så righoldigt religiøst liv her.

Ikke alene de religiøse foreninger blomstrede i stationsbyernes store vækstperiode fra omkring 1890 frem til første verdenskrig, men også de verdslige tiltrak mange, ja, der var foreninger, hvor næsten den halve by kom. Det gjaldt specielt borger- og håndværkerforeningerne, som afholdt baller, dilettantforestillinger og foredragsaftener, men som sandelig også kunne slå et slag for byen. Ofte var det sådanne foreninger, der fik sat gang i forbedringen af skolevæsenet gennem oprettelse af real-skoler og tekniske skoler - i kloakeringen og elektrificeringen - sørgede for, at byen fik et lystanlæg og bedre veje og gader. Om disse og mange andre foreninger - politiske foreninger, ungdoms- og gymnastikforeninger, læseforeninger m.m. - vil Stationsbyprojektet nu indsamle materiale og om nogle år udgive bøger.

Det vil fremgå af det foregående, at de undersøgelser, der hidtil er sat i gang, er landsdækkende, således at et enkelt tema udforskes i flere forskellige stationsbyer spredt rundt omkring i landet. En ulempe ved denne fremgangsmåde er, at det snævre samspil mellem den enkelte stationsbys forskellige elementer let kan forsvinde. Det søger Stationsbyprojektet at råde bod på ved i første omgang at udtage en stationsby, hvis historie skal undersøges i alle aspekter: befolkningsforhold, erhvervsliv, arkitektur, religiøse og politiske forhold samt levevilkår og livsmønstre. Det er blevet en sydsjællandsk stationsby, Karise, der således skal undersøges, men senere kunne vi godt tænke os at tage andre op. Det ville således være helt nærliggende at undersøge Ringe, der hører til blandt

de virkelig store stationsbyer. Om det bliver muligt, er et pengespørgsmål, og da der som nævnt er så meget, vi ikke ved om stationsbyerne, må opgaverne - desværre - prioriteres. Alle spørgsmål kan ikke løses inden for de givne rammer. Derfor ser vi også gerne, at lokalt interesserede går i gang med at indsamle materiale fra deres egen stationsby og samtidig søge at undersøge og udforske byens historie. Vi ved, at der endnu rundt omkring ligger talrige protokoller og papirer, og mange husker stadig eller har fået fortalt om byens tidlige historie. Det er spændende, og det vil være en stor hjælp for Stationsbyprojektet. □

Arkivar, mag. art. Chr. R. Jansen, Erhvervsarkivet, Århus - er leder af »Stationsbyprojektet«, et projekt under Statens humanistiske Forskningsråd.

Algade Ringe